תוקף איסור אכילת תערובת חמץ ונוקשה

(מ"ג א') (שנינו במשנה) כל שהוא ממין דגן הרי זה עובר בפסח, הרי אלו באזהרה.

מאן תנא דחמץ דגן גמור על ידי תערובת, ונוקשה בעיניה, בלאו (מן התורה)?

אמר רב יהודה אמר רב: רבי מאיר היא, **דתניא**: שיאור (בצק שלא החמיץ כל צרכו, שנחשב חמץ נוקשה) ישרף. והאוכלו (בפסח) בארבעים (מלקות. וכל שכן חמץ גמור ע"י תערובת).

רב נחמן אמר: רבי אליעזר היא, **דתניא**: על חמץ דגן גמור ענוש כרת. על עירובו בלאו (ומלקות). דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים: על חמץ דגן גמור, ענוש כרת. על עירובו, בלא כלום.

שיטות הראשונים

איסור אכילת תערובת חמץ וחמץ נוקשה: כתב **הרי"ף**, אף על גב דאמור רבנן על עירובו בלא כלום, מילקא הוא דלא לקי, אבל איסורא איכא. וכתב **ריטב"א** דאיכא מאן דסבר דאיסורא דרבנן קאמר[1]. ואיכא מאן דאמר דאיסורא דאורייתא קאמר, מדין חצי שיעור דאסור מן התורה, והכי משמע טפי.

ולעניין הלכה, דעת **רי"ף, רמב"ן, ורא"ש**, שהלכה כחכמים[2]. וכתב **הרי"ף**, דכי אמרי רבנן נמי דלא לקי, הני מילי היכא דליכא כזית בכדי אכילת פרס, כגון כותח הבבלי וכיוצא בו. אבל היכא דאיכא כזית בכדי אכילת פרס, אפילו לרבנן לקי. ודעת **רי"ץ גיאת ורז"ה** שהלכה כרבי אליעזר, ולוקים על תערובת חמץ.

והרמב"ם כתב: "אֵין חַיָּבִין כָּרֵת אֶלָּא עַל אֲכִילַת עַצְמוֹ שֶׁלְּחָמֵץ. אֲבָל עֵרוּב חָמֵץ, כְּגוֹן כּוּתָּח הַבַּבְלִי וְשֵׁכָר הַמָּדִי וְכָל הַדּוֹמֶה לָהֶן מִדְּבָרִים שֶׁהֶחָמֵץ מְעֹרָב בָּהֶן - אִם אֲכָלָן בַּפֶּסַח, לוֹקֶה וְאֵין בּוֹ כָּרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּל מַחְמֶצֶת לֹא תֹאכֵלוּ" (שמות יב,כ). בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁאָכַל כַּזַּיִת חָמֵץ בְּתוֹךְ הַתַּעֲרֹבֶת בִּכְדֵי אֲכִילַת שָׁלֹשׁ בֵּיצִים הוּא שֶׁלּוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה. אֲבָל אִם אֵין בַּתַּעֲרֹבֶת כַּזַּיִת בִּכְדֵי אֲכִילַת שָׁלֹשׁ בֵּיצִים - אַף עַל פִּי שֶׁאָסוּר לוֹ לֶאֱכֹל, אִם אָכַל אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא מַכַּת מַרְדּוּת."[3]

---

1. אבל איסורא דאורייתא ליכא ואף על גב דקיי"ל (יומא ע"ד א') חצי שיעור אסור מן התורה, הני מילי בעיניה; אבל ע"י תערובת, לא. ריטב"א. וכדעה זו ביאר הטור.

2. אף על גב דסתם מתניתין דלא כרבנן, לא חשיב ליה סתמא, דתנן לקמן בפרקין (מ"ח ב') שיאור ישרף והאוכלו פטור, ורבי מאיר פליג עלה בברייתא דקאמר דלוקה על שאור. אבל במתניתין לא פליג. ואע"ג דרב אלפס פסק לקמן כרבי מאיר משום דתנא למילתיה במתניתין (לקמן מ"ח ב') בלשון חכמים, מכל מקום בהא דאמר ר"מ בברייתא דלוקה על שאור, בהא הלכה כרבי יהודה דאמר האוכלו פטור, כיון דלא תני הא דרבי מאיר דאמר בברייתא דלוקה בלשון חכמים דמתניתין, וא"כ רבי מאיר ורבי יהודה הלכה כרבי יהודה. וסתמא דהכא הוי סתם ואחר כך מחלוקת לענין חמץ נוקשה, הלכך גם לענין עירובו לא חשיבא סתמא. רא"ש.

3. המפרשים התלבטו בדעתו: המגיד משנה ביאר שיטתו כרי"ף, דפלוגתא דרבי אליעזר וחכמים בכשאין בתערובת כזית חמץ בכדי אכילת פרס, והלכה כחכמים. והתקשה בדבריו, כשיש בו כזית בכדי אכילת פרס, למה פטרו הרמב"ם מכרת, דמשמע בגמרא דלרבנן חיוב גמור. עיי"ש. מאידך, הרא"ש הביא דברי הרמב"ם, והתקשה, דמדהביא קרא ד'כל מחמצת לא תאכלו', היינו על כרחך כרבי אליעזר, דרבנן לא דרשי כל, ורבי אליעזר לא בעי כזית בכדי אכילת פרס! וכן ביארו רמב"ן ורבי אברהם בן הרמב"ם והטור, שפסק כרבי אליעזר. מקורות - רי"ף (יג א בדפיו). רי"ץ גיאת (הלכות פסחים). רמב"ם (הל' חמץ ומצה א,ו). רא"ש (סי' א; שו"ת, כלל טז סי' ב). רמב"ן (ספר המצוות, ל"ת קצח, ובפירושו לתורה שמות יב,כ). ריטב"א (מ"ג א', ד"ה מאן תנא). רבי אברהם בן הרמב"ם (ברכת אברהם, סי' כא).